

Coimisiún na Scrúduithe Stáit
State Examinations Commission

LEAVING CERTIFICATE EXAMINATION, 2018

ESTONIAN

HIGHER LEVEL

Monday, 18 June

09:30 - 12:30

**Vasta küsimustele I, II ja III ülesandes. Kõikidele küsimustele tuleb vastata eesti keeles.
Kokku on võimalik saada kuni 100 punkti.**

I ÜLESANNE

(30/100)

Loe läbi alljärgnev tekst ning vasta küsimustele, kasutades oma sõnu ja täislauseid. Iga õige vastus annab 5 punkti.

POLARISEERUMINE JA VALEUUDISED

1. Küllap peegeldab moodsa ajastu informatsioon muutusi ühiskonnas, milles elame. Pidev infovoog, sealhulgas uudised, jälitavad ennemini pigem meid kui meie neid, kusjuures hulk inimesi üritab uudisvoogu sootuks vältida, kuna ei oska info üleküllusega midagi peale hakata. Teisalt, infoväli on oluline osa demokraatiast ja meedia tasakaalustatus on seotud demokraatia tugevusega. Valeuudiste levik ja traditsioonilise meedia üha suurenev meelelahutuslikkus, millega püütakse vastata tarbijate ootustele, võivad viidata demokraatia haavatavusele, milles ollakse vastuvõtlik manipulatsioonidele. Infosõjal pole mitte üksnes majanduslik mõõde.
2. Viimasel kümnendil aset leidnud sotsiaalmeedia osatähtsuse hüppeline kasv on tingitud olukorra, milles aina enam inimesi tarbib uudiseid sotsiaalvõrgustike vahendusel. See omakorda mõjutab, mis laadi uudiseid toodetakse. Sotsiaalmeedias on meeldiv viibida oma mõttekaaslaste seas, mis viib omakorda kõlakambrite ning filtreeritud mullide tekkeni, seda iseäranis politiseeritud teemades. Eri informatsioonide vahel on vähe sildu ning nii viibivad mõned ühiskonnagrupid teistest kardinaalselt erinevatel infoväljadel.
3. Niisuguseid mittejagatud elulisi reaalsusi inimeste vahel kasutavad oma tarbeks ära vist küll kõik poliitilised grupid ja kogukonnad, maailmavaatest sõltumata. Nii ei piirdata enam vestluspartneriga mitte nõustumisega, peame vajalikuks talle vastanduda ning teda diskrediteerida. Sotsiaalmeedias on seda väga lihtne teha. Sildistamise ja sealt edasi diskussiooni astumise vältimiseni jõutakse kiiresti, kuna särisev ja süttiv sõnaruum toob raha sisse. Täpsemalt sõnastades soodustab ühiskondliku debati polariseerumine valeuudiste tööstuse levikut. Kas võltsuudiseid tingib ajastu, milles sisust on olulisem reaktsioon ja tõest olulisem tähelepanu?
4. Terminil „valeuudised“ on pikk ajalugu ning seda kasutatakse tänapäeval väga erinevates kontekstides ja motiividel. Tuleks teha vahet, kas räägime puhastest väljamõeldistest, mille tootmine on omaette tööstusharu, või laiendame seda mõistet algallika sõnastuse tõlkeerisustele, kollase meedia klikimagnet-pealkirjadele, poliitilisele satiirile, levinud müütidele või valikulisele kajastusele. On pakutud, et tänapäeva meediaruumi arvesse võttes tuleks kõneleda hoopiski tõe eri varjunditest, tõepärasuse astmetest või tõesuse skaalast. Ühendavaks lüliks on siin asjaolu, et suur osa inimesi kogeb raskusi eristamaks adekvaatset infot ebaadekvaatsest – vägagi võimalik, et ise sellest aru saamata.
5. Valeuudiste levikut aitab kurioosel kombel selgitada inimeste soov just nimelt vältida ideoloogilist kallutatust ja tsensuuri, kuna paljud ei usalda enam lääne traditsioonilisi meediavorme ega ajakirjanikke, kahtlustades, et meedia jätab osa asju rääkimata ning on ühekülgne. Eriti on seda täheldatud demokraatlikes riikides, milles valitseb tugev poliitiline polariseeritus. Traditsioonilise meedia reguleeritus ja ühesuunaline kommunikatsioon on sellele omajagu kaasa aidanud. Niisuguste meediaväljaannete keel ja narratiivid tekitavad oma steriilses korrektsuses võõristust ega ühildu tavaliste inimeste argikogemusega.

6. Inimesed otsivad subjektiivsust ning leiavad selle eeskätt videodes ja lugudes, mida nende sõbrad ja tuttavad sotsiaalmeedias jagavad. Iseäranis lähevad peale kujukad postitused, mis sisaldavad üheselt mõistetavaid ja kategoorilisi hinnanguid, üleskutseid ning teevad järeldusi, mis on kaalul või kes on süüdi, inimese eest ära. Veebi üles laaditud juhusliku pealtvaataja poolt telefoniga filmitud salvestis mõjub objektiivsema ja autentsemana, kuna seal puudub reguleeritus ja tasakaalustatuse nõue. Ent pahatihti ei aduta, et just see ongi tegelikult kõige ühekülgsem ja lihtsamini manipuleeritav sisu.

7. Ka on vaeuudised otseselt seotud ööpäevase uudistetsükliga, milles uudiseid soovitakse tarbida otsekohe, mitte oodata järgneva päeva paberajalehte või uudisteankrut eetris kell 21.00 õhtul. See aga vähendab faktikontrolli võimalust. Pildilist sisu eelistatakse faktirohkusele, lühikest ja löövet põhjalikule. Seega rohkem kui mistahes ajakirjaniku isiklik poliitiline vaade, mängib tööstuses eeskätt rolli meediamagnaatide konkurents ja kasumlikkuse taotlus.

8. Valeuudiste levikus on oma osa sotsiaalmeedia ja reklaamitööstuse ühtesulandumisel: näiteks Google ja Facebook on maailma suurimad *online*-reklaamiettevõtted. Reklaamitööstuse mõju üks näide on, kui arvutiprogrammid toodavad audientsi eelistustele vastavaid säutse, mis siis kulutulena sotsiaalvõrgustikes levivad. Konks peitub asjaolus, et programmid konstrueerivad valeuudise, kasutades lugejale varasemast tuttavat sisu, paigutades kokku eelnevalt uudistest läbi käinud infokillud, sarnased nimed, näod ja kohad, ning lisades neile seejärel sensatsioonilise sisu. Vast on see heaks meeldetuletuseks, et elame suuresti vahendatud kogemuste maailmas, milles meie teadmised maailma kohta ei tulene niivõrd isiklikust vahetust kogemusest kui võrd konstrueeritud tegelikkusest.

9. Liikvele läinud lood, mis oma struktuurilt on lihtsustatud, fragmentaarsed, persoonikesksed, kujutavad oleviku sündmusi eraldiseisvana minevikust ning lahterdavad osapooli võitjateks ja kaotajateks, ei soodusta kuidagi lugejapoolset laiemat konteksti mõistmist ega aita kaasa tema analüüsivõime rakendumisele. Asjaolu, et suur osa auditooriumist ei mõista protsesse ja nähtusi üksiksündmuste taga, on inimeste üldise meediakirjaoskuse taseme suur murekoht.

10. Üldiselt tarbib iga järgnev põlvkond üha vähem traditsioonilist massmeediat – noorteni jõuavad uudised teisiti kui nende vanemateni. Ka kipuvad nooremad infotarbijad vanematest põlvkondadest enam huvituma kitsastest teemadest, teades näiteks valimiste kontekstis detailideni mõne poliitiku seisukohti neile huvipakkuvas teemas, samas võib neil puududa üldpoliitiline teadlikkus. Eks usume midagi kergemini siis, kui meil endal puudub teemaga isiklik kokkupuude, seega on noored iseäranis mõjutatavad oma vanemate, sõprade ja õpetajate tõlgendustest uudistele. Noorte digitaalsed pädevused võivad küll olla intuiitiivsed, ent nendega ei kaasne automaatne meediakirjaoskus ega kriitilise analüüsi võimekus.

11. Ühest vaktsiini valeuudiste vastu ei ole, kuna tegemist on mitmetahulise probleemiga. Teadlikkus sellest, kuidas meedia funktsioneerib, on oluline osa lahendusest. Ka aitab, kui teadvustatakse oma rolli inforuumis ja suhtutakse skeptiliselt inimeselt inimesele jagatavasse sisusse. Traditsiooniline meedia panustagu allikate kontrolli ning sotsiaalmeediahiid tehku jätkuvalt jõupingutusi selleks, et valeuudiseid markeerida. Kõigist ponnistustest sõltumata paistab sedasi, et võti on tavaliste inimeste käes: polariseerumise ja seega ka valeuudiste vastu aitab eeskätt julgus vastu võtta kriitikat ka enda seisukohtade aadressil ning tunnustada kasvõi ühtainsat oponendi väidetest. Sellistes tingimustes paraneb ehk ka ühiskondlik usaldusnivoo ning pääsevad adekvaatsed uudised esiplaanile.

Maari Põim, ajalehest Postimees, 9. november 2017

(Teksti on hindamise eesmärgil ilma autori eelneva nõusolekuta lühendatud.)

1. Seleta oma sõnadega lahti järgmised sõnad ja väljendid: (5 × 1)
 - 1) polariseerumine
 - 2) kardinaalselt erinev
 - 3) iseäranis lähevad peale
 - 4) kulutulena levima
 - 5) panustama

2. Kuidas on artiklis defineeritud mõistet „valeuudised“? (5)
3. Tekstis rõhutatakse mitu korda, rääkides eriti noortest, väljendit „meediakirjaoskus“. Selgita, mida selle mõiste all silmas peetakse. (5)
4. Millist rolli mängivad inimeste moodsa ajastu infotarbimisharjumused valeuudiste levikus? (5)
5. „Valeuudiste levik ja traditsioonilise meedia üha suurenev meelelahutuslikkus, millega püütakse vastata tarbijate ootustele, võivad viidata demokraatia haavatavusele, milles ollakse vastuvõtlik manipulatsioonidele.“ Selgita artiklile tuginedes, mis põhjusel on sinu arvates mõni ühiskonna huvigrupp meedia manipuleerimisele vastuvõtlikum kui teine. (5)
6. „Kõigist ponnistustest sõltumata paistab sedasi, et võti on tavaliste inimeste käes: polariseerumise ja seega ka valeuudiste vastu aitab eeskätt julgus vastu võtta kriitikat ka enda seisukohtade aadressil ning tunnustada kasvõi ühtainsat oponendi väidetest.“ Arutle artikli põhjal, kuidas peaks kriitikat taluv ja kaasvestleja arvamust austav suhtumine aitama ehtsatel uudistel esiplaanile jõuda. (5)

II ÜLESANNE

(30/100)

„Kas võltsuudiseid tingib ajastu, milles sisust on olulisem reaktsioon ja tõest olulisem tähelepanu?“ Milline on sinu arvamus selles küsimuses? Kommenteeri oma seisukohta umbes 100–150 sõnaga.

III ÜLESANNE

(40/100)

Kirjuta umbes 300sõnaline kirjand. Vali üks antud teemadest.

- 1) Igaühel on oma tõde, ning alati pole sinu tõde minu tõde
- 2) „Riided teevad inimese“. Kas on tõsi, et inimeste üle saab otsustada riiete põhjal, mida nad kannavad? Kaalu nii poolt- kui vastuargumente ning esita oma seisukoht.